

mestall

any XVI
núm. 35
juny 2014

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

GIRONA ACOLLIRÀ LA RURAL HISTORY CONFERENCE 2015

El Centre de Recerca d'Història Rural (IRH) de la Universitat de Girona organitza la *Rural History Conference 2015*, el congrés de l'European Rural History Organisation (EURHO).

El congrés, que espera acollir entre 350 i 400 investigadors europeus i d'altres regions del món, se celebrarà a la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona entre el 7 i el 10 de setembre de 2015.

2013. Des de fa pocs dies, però, s'ha endegat la crida per a propostes de sessió, que han de tenir com a objectiu proporcionar una perspectiva àmplia de les línies d'investigació actuals en l'àmbit de la història rural.

Per a una informació més detallada es pot accedir a la pàgina web del congrés: <http://www.ruralhistory2015.org>.

La redacció ■

SUMARI

Portada

Girona acollirà la *Rural History Conference 2015*

Entrevista

Manuel Sánchez Martínez

Notes en guaret

Imatges a la història

Trobades

**«Agricultures alternatives»:
un homentarge l'obra
de Joan Thirsk**

**El naixement de les
classes mitjanes: una
proposta del grup
d'Història de les
Societats Rurals**

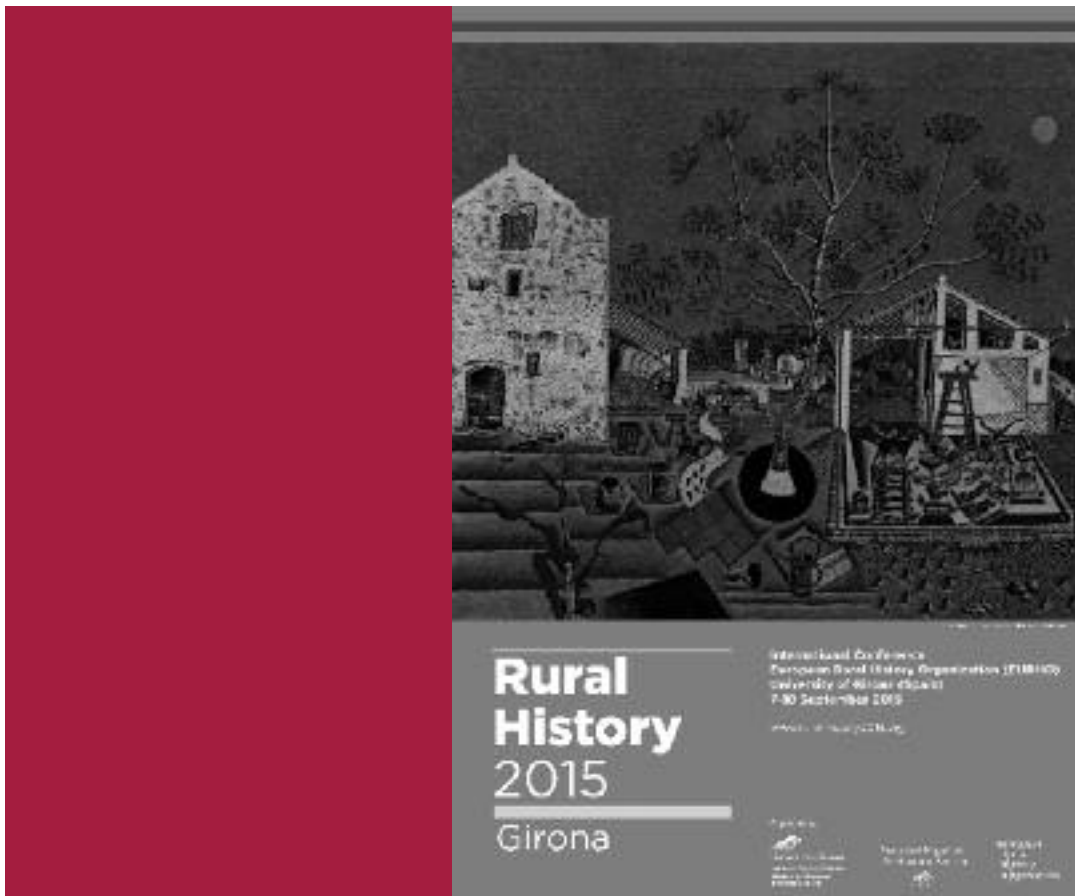
**XIX Trobada de Centres
d'Estudis Locals i
Comarcals de les Terres
de Girona**

L'Associació

**Visita a Sant Benet de
Bages i a les tines de
pedra seca**

**Una exposició, un catàleg
i una jornada d'estudi
entorn del projecte
*Paisatge latent: closes,
cortals i cortalers***

Agenda

Fotografia: Aina Palarea

Manuel Sánchez Martínez

El passat 4 d'abril, en el marc dels Seminaris d'història medieval que organitzen conjuntament l'Institut de Recerca Història de la UdG i la Institució Milà i Fontanals del CSIC, el professor Manuel Sánchez impartí una conferència en què condensà els principals fruits de la seva trajectòria investigadora. S'hi congregaren, a més del públic habitual, col·legues, alumnes i amics procedents de diversos centres, a manera d'homenatge amb motiu de la seva jubilació recent. Des de tres dècades ençà investigador de l'esmentat institut del CSIC, Manuel Sánchez havia estat abans professor de la Universitat de Barcelona, on continuà durant anys oferint cursos de doctorat, igual com també féu en diverses ocasions a la Universitat de Girona. Ha dedicat la major part de la seva carrera a estudiar la fiscalitat i les finances públiques en diferents àmbits de la Corona d'Aragó baixmedieval. Així, tothom que en els darrers temps s'ha volgut especialitzar en aquest tema ha tingut l'oportunitat de llegir la síntesi *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya, segles XII-XIV* (1995). Seguiren aquest treball moltes altres contribucions, unes quantes aplegades al volum *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV* (2003). Uns dies després del seminari, vam entrevistar-lo al despatx de la Institució Milà i Fontanals, des d'on ha obert camí en matèries que s'havien tingut poc en compte en la historiografia medieval catalana i ha format investigadors que continuen posant els peus en les empremtes que deixen els seus passos.

Què et portà a l'estudi de la fiscalitat de la Corona d'Aragó? Segons has comentat de vegades, una de les principals raons fou constatar la gran abundància de documentació inèdita. No és així? Creus que hi hauria d'altres factors vinculats, per exemple, a l'evolució experimentada per certs corrents historiogràfics en un moment determinat?

La doble pregunta que fas segurament facilita la resposta, perquè, en efecte, caldria parlar de dues etapes en aquesta trajectòria dedicada a l'estudi de la fiscalitat. La primera es correspon amb l'elaboració de la meua tesi doctoral entre els anys 1970 i 1974, quan, en ocupar-me del finançament d'una expedició d'Alfons el Benigne a Granada, vaig descobrir la documentació de naturalesa fiscal custodiada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Aleshores vaig comprovar la riquesa extraordinària del fons del Reial Patrimoni, sobretot la documentació generada pel Mestre Racional, interventor suprem de les finances de la Corona d'Aragó. Recordo que, en aquell temps, jo era gairebé l'únic usuari d'aquest fons documental. Em vaig dedicar, llavors, a familiaritzar-me amb les diverses sèries i a divulgar-ne el contingut en algun curs de

doctorat que aleshores impartia a la Universitat de Barcelona. La cosa no passava d'explicar els documents i de valorar-ne les possibilitats per a l'estudi de la vida econòmica i social, sobretot.

La segona fase, una vegada instal·lat al CSIC, coincidí amb les acaballes dels vuitanta, quan es va formar el grup de recerca dedicat a la fiscalitat i a les finances públiques. I aquí ja no es tractava només de descobrir i divulgar les fonts documentals, sinó d'anar molt més enllà. He de mencionar la gran influència que tingué, fins i tot en el nom del grup (Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval) la publicació del llibre (1976) de Guy Bois sobre la crisi del feudalisme. Era una de les primeres vegades que la fiscalitat apareixia clarament com un factor decisiu en el desenvolupament de la crisi baixmedieval i en l'afermament de les monarquies. Més tard, a principis de la dècada dels noranta, es produí la veritable arrencada europea dels estudis de la fiscalitat baixmedieval, impulsats en part pels projectes i grups de recerca emparats per la Fundació Europea de la Ciència i el CNRS francès i dedicats a l'estudi de la gènesi de l'Estat Modern; expressió, a parer meu, no gaire

afortunada i sens dubte insuficient, ja que sembla al·ludir només als aspectes polítics i institucionals de la fiscalitat. Va ser llavors, ja avançada la dècada de 1990, quan, en contacte amb altres grups, de la resta de territoris de les corones d'Aragó i de Castella com estrangers (sobretot francesos), ens vam proposar estudiar des d'una perspectiva comparativa la consolidació de la fiscalitat reial i urbana a la Catalunya de la baixa Edat Mitjana. Aquestes són, doncs, les dues grans etapes a què em referia al principi.

Com a coordinador que ets d'un grup de recerca dedicat a l'estudi conjunt de la renda feudal i de la fiscalitat, podries valorar la simbiosi entre camp i ciutat en un territori com la Catalunya dels segles XIV i XV?

La presència en el grup de recerca d'investigadors que es dediquen a l'estudi de societats rurals, juntament amb altres especialistes en fiscalitat, justifica el nom del grup (Renda feudal i fiscalitat) que, com he dit, s'inspira en gran part en les tesis de Guy Bois. És curiós comprovar que, sense proposar-nos-ho expressament, set investigadors es dediquen a la fiscalitat i a les finances públiques i uns altres set al món rural, en especial, a l'àmbit de les viles-mercat o, encara millor, de les petites ciutats. Sense falsa modestia, crec que el nostre grup ha estat pioner en el marc peninsular en l'estudi d'aquests petits nuclis, que, com s'ha dit sovint, havien quedat en terra de ningú; o com diu Víctor Fariás, en uns veritables llimbs historiogràfics. En efecte, eren nuclis amb trets suficientment rurals per escapar de l'observació dels historiadors urbans; al mateix temps, però, tenien unes característiques (règim municipal, un sistema fiscal i financer més o menys desenvolupat, un mercat, una notaria, etc.) «massa» urbanes, raó per la qual passaven desapercebuts als historiadors de les societats rurals. De fet, eren nuclis, en paraules d'una historiadora italiana, que vivien «al modo di città». Ara bé, en el cas concret de Catalunya o del País Valencià, aquestes petites ciutats formaven les estructures més característiques del poblament baixmedieval. En aquest espai de les petites ciutats i, tot aprofitant la riquesa de les fonts locals (sobretot els protocols notariais i la no menys rica documentació de caire municipal), es combinen i interactuen a la perfecció els interessos dels historiadors de la fiscalitat i de les finances públiques amb els dels investigadors dedicats a aspectes institucionals, econòmics i socials (el règim municipal, l'artesanat, les comunitats jueves, etc.) d'aquests petits nuclis. D'aquesta manera, s'han assolit

grans avenços en l'estudi del crèdit i de la morositat.

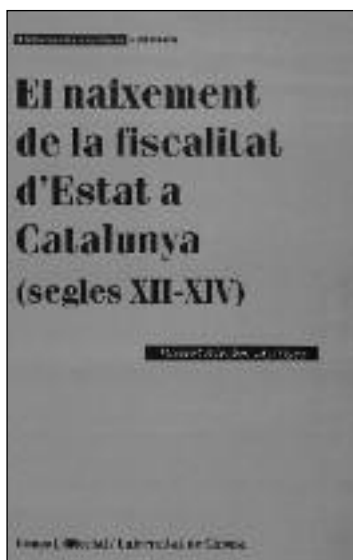
Encara que les etiquetes mai no siguin còmodes, com qualificaries els estudis que has fet sobre la fiscalitat i les finances públiques? D'història econòmica i social? D'història política? Sigui com sigui, quin futur augures per aquesta mena d'estudis? Consideres que la conjuntura actual els pot haver donat un cert impuls?

«...en qualsevol època històrica, la fiscalitat ha estat un element essencial per mesurar les capacitats dels poders constituïts; i, al mateix temps, la fiscalitat també ha estat el mirall on s'han reflectit totes les desigualtats socials»

Efectivament, és difícil posar etiquetes a treballs que han perseguit en cada cas objectius diferents. Però si hagués de destacar unes característiques generals, diria que en els meus treballs (no necessàriament en els de la resta del grup) domina la vessant político-institucional. M'ha interessat, sobretot, observar el procés de construcció de la fiscalitat reial i municipal, la fiscalitat pactada en Corts o les negociacions amb les ciutats en Parlaments, les contrapartides als donatius atorgats als monarques, els límits del poder reial en la Corona d'Aragó en matèria de fiscalitat i, finalment, posar en relleu les amplíssimes quotes d'autonomia fiscal i financera adquirides per viles i ciutats. Això és el que m'ha interessat preferentment. Quant a l'altra part de la pregunta, jo per naturalesa sóc sempre una mica pessimista i això també afecta a la meua opinió sobre el futur d'aquests estudis en relació amb l'època actual. Quan avui encara sento dir a respectables col·legues que la investigació de la fiscalitat resulta poc interessant i escassament motivadora (i això quan assistim a l'aplicació des de Brussel·les d'unes polítiques fiscals devastadores per a la majoria de ciutadans) penso que l'afirmació és una insensatesa. És ben sabut que, en qualsevol època històrica, la fiscalitat ha estat un element essencial per mesurar les capacitats dels poders constituïts; i, al mateix temps, la fiscalitat també ha estat el mirall on s'han reflectit totes les desigualtats socials. És poc rellevant tot això?

No sé què passa en l'àmbit d'altres matèries i altres èpoques, però en el camp de la història medieval el desenga-

denament i l'evolució de la crisi actual crec que només ha fomentat l'elaboració d'alguns dossiers i articles de premsa, sobretot per les aparents semblances entre les dificultats del deute públic a la Catalunya del segle XV i els problemes actuals del deute en alguns països. Però no crec que s'hagi anat més enllà. No sembla que la conjuntura actual hagi afavorit la formació d'equips d'investigació que estiguin portant a terme estudis rigorosos sobre aquesta crisi financera del principat, amb l'excepció, precisament, del nostre grup de recerca, però que ja arrencà fa molts anys. Esperem que la profunditat i l'extensió de la crisi moguin els que dirigeixen les polítiques científiques a estimular estudis històrics en aquest sentit. Potser seria interessant imitar el cas de les conegudes *Settimane di Studi* d'història econòmica de Prato, sempre molt sensibles a temes d'actualitat historiogràfica. Per exemple, l'any passat, la *Settimana* va dedicar-se a l'estudi de l'esclavitud i dels serfs (qüestions en voga) i l'any que ve el tema triat és precisament el de les crisis financeres en la història. Tant de bo serveixi d'exemple.

Tal com has repetit i demostrat a bastament, la Corona d'Aragó en general i el principat de Catalunya en particular constitueixen grans laboratoris per a l'estudi de l'Occident europeu a l'època medieval. Avesat com estàs a treballar en diversos arxius i a relacionar-te amb arxivers, creus que des de les institucions acadèmiques o, encara més, des dels grups d'investigació, en tant que són uns dels usuraris tradicionals d'arxius, caldria travar més ponts amb els gestors d'aquests dipòsits documentals?

Cal admetre, d'entrada, que les relacions entre els investigadors i els arxivers no han estat sempre fàcils. Però seria necessari, d'entrada, distingir entre arxius eclesiàstics (i aquí s'hi inclouen els d'algunes institucions benèfiques) i els arxius diguem-ne civils (i entre aquests caldria diferenciar entre els arxius municipals i els d'altres institucions, entre els arxius d'una gran ciutat i els d'un municipi petit, etc.). Cada cas és una mica diferent. Dit això, és evident que caldria una col·laboració més fluïda entre historiadors i arxivers. Exposaré només un cas que té a veure naturalment amb el camp de les finances i la fiscalitat municipals. Considerant que, abans dels anys 1990, investigadors i arxivers sabien molt poca cosa sobre la fiscalitat municipal, la documentació d'aquest àmbit estava classificada d'una manera poc precisa i utilitzant criteris molt generals o impropis de l'època medieval. En aquest cas, l'investigador s'hagué de convertir en

un veritable arxiver quan, per exemple, sota la denominació genèrica de llibres de comptes, ell descobria que hi havia llibres de clavaria, llibres del racional, llibres de talles, llibres d'imposicions, capbreus de censals, etc. En situacions així, l'arxiver, que (ho repeteixo) no té l'obligació de ser un expert en fiscalitat municipal, hauria de ser receptiu a les propostes de l'investigador i introduir canvis en els criteris de classificació per tal de fer-los més precisos i útils. Podria posar molts més exemples com aquest per mostrar fins a quin punt hauria d'haver-hi una major col·laboració entre arxivers i investigadors. I és que, d'aquest intercanvi d'idees i d'informacions, en sortiríem guanyant tots.

Ja com a darrera pregunta, si et demanessin d'escriure una mena de carta a uns joves medievalistes, què els diries, què els recomanaries?

La meua carta a joves medievalistes recolliria una sèrie de consells que a molts els semblaran una mica vells (corresponents a la meua edat, en tot cas) i allunyats dels paradigmes actuals. Per circumstàncies ben conegudes (i en les quals no entraré), és ben sabut que a Espanya no ha existit, tret d'excepcions molt puntuals, una tradició d'edició de fonts i de confecció de sòlides monografies; tradició que en altres països es remunta al segle XIX, si no abans. Contrasta, per exemple, amb el que s'esdevé a Anglaterra, on moltes fonts d'història fiscal i financera foren editades ja fa molt temps. I, des d'un altre punt de vista, també difereix del que trobem a França, on hi ha monografies regionals i locals, per exemple, per a cadascuna de les regions i per a la gran majoria de viles i ciutats. En un país tan profundament urbanitzat com Catalunya, és evident que encara manquen estudis monogràfics amb metodologia renovada sobre algunes localitats i, en especial, sobre les petites ciutats, que, com hem vist abans, constitueixen l'element característic del territori. Davant d'això, jo aconsellaria als joves medievalistes diverses coses. En primer lloc, que, a l'hora d'eleger l'objecte de les seves investigacions, dirigeixin l'atenció a temes de certa envergadura, és a dir a qüestions bàsiques, que ens donen les claus de l'evolució de qualsevol societat, sobre les quals sovint tenim massa llacunes; dit d'una altra manera, que se sàpiguen resistir als cants de sirena de les modes canviants. En segon lloc, els recomanaria que treballin les fonts i la bibliografia amb el màxim rigor i la més absoluta honestedat. Com he dit moltes vegades, al nostre país necessitem amb urgència treballs sòlids d'alta erudició,

mentre que sobren treballs d'erudició estèril que no condueixen a cap conclusió. En poques paraules, haurien de fugir tant com puguin dels treballs que a mi m'agrada anomenar «ligeros de equipaje» (manllevant l'expressió de Machado), que poden ser molt brillants i espectaculars, però, al capdavall, efímers com els focs d'artifici; i això perquè es recolzen en bases dèbils, en el pitjor dels casos, en una selecció de fonts curiosament manipulada. I, per últim, m'agradaria que aquests joves medievalistes fossin conscients que, com he dit, vivim en un país privilegiat per l'abundància de documentació tant d'arxius centrals com locals. Sense anar més lluny, l'Arxiu de la Corona d'Aragó és el més ric de la Mediterrània després de l'Archivio Segreto Vaticano. D'altra banda, alguns arxius locals, fins i tot aquells de viles no excessivament importants, són d'una riquesa difícil de trobar en altres llocs d'Europa. Per tot això, Catalunya es podria convertir en un veritable referent per a l'estudi de la història medieval europea. Però (repeteix) el meu desig

principal seria que s'elaboressin sòlids i rigorosos treballs d'investigació sobre temes capitals de la història de Catalunya, de què a penes sabem res, i que es deixessin passar les modes lleugeres i, a

«...vivim en un país privilegiat per l'abundància de documentació tant d'arxius centrals com locals»

vegades, una mica frívols. És possible que sigui titllat d'antic, però crec que és més important i revelador conèixer com funcionava una comunitat pagesa o urbana que investigar, per exemple, el riure o les fades a l'Edat Mitjana.

Albert Reixach Sala ■

notes en guaret ■

Imatges a la història

L'article de Miller Villanueva publicat al *Mestall* de juny de 2013 em va empènyer a redactar aquest petit article que del llunyà Perú ens remet a la propera realitat (espacial, no tant temporal) de casa nostra, concretament a Banyoles (Pla de l'Estany). Les dificultats i els entrebancs que les famílies s'han trobat al llarg de la seva vida, per tirar endavant, donar el millor als seus fills i progressar és quelcom comú a totes les societats. El relat de Villanueva n'és un bon exemple, i l'oportunitat que em brinda una fotografia localitzada a l'àlbum de la tia de la meva dona em permet d'exposar-ne un altre, amb l'ajut d'aquest testimoni excepcional, tot fent algunes reflexions entorn del valor de les fotografies com a font documental.

És molt probable que la imatge que tots tenim del nostre passat familiar provingui d'una foto. La família va trobar en els mateixos inicis de la fotografia el seu mitjà més ampli de constatació. Certament, la fotografia va contribuir a universalitzar la immortalitat de la pròpia imatge que, fins llavors, només havien

pogut assolir nobles, burgesos i alts funcionaris a través de la pintura.

Les fotografies per mitjà de les seves imatges retenen un seguit d'episodis significatius de la història de les nostres famílies, tot donant fe de la petita història. És així com les fotos familiars ens ofereixen el plaer de recordar esdeveniments i records d'abans, alhora que conciten el dolor pel record de la pèrdua dels éssers estimats. Ens ajuden a evocar el passat íntim, a recuperar amb immediatesa allò que hem oblidat i a recordar allò que conscientment o accidentalment evoquem.

En les fotos de grups familiars, hom percep un interès per transcendir que no es pot ocultar, és com si el grup de parents reunit davant la càmera es volgués protegir contra el pas del temps; una sensació que pren més cos abans de mitjan segle XX, quan les condicions tècniques exigien un temps prolongat d'exposició. Durant anys, la foto de família va esdevenir una peça solemne, com

■ notes en guaret

ho era el moment que s'escollia per fer-la. Els retrats de família van esdevenir un gènere fotogràfic de gran ressò social, que a la vegada contribuïa a reforçar el sentit d'unitat familiar.

L'antic retrat de família (pres en un espai exterior) que aquí presentem és una fotografia que hauríem pogut titular «antiga família banyolina», de la qual només teníem identificada la nena que apareix en braços. La petita es deia Caterina Mitjà Torrent i havia nascut a Banyoles el 1890, per la qual cosa estem davant d'una imatge amb 124 anys d'història. Comptàvem, a més, amb la memòria oral per als dos personatges més vells que hi apareixen: un pare i un fill, el record dels quals era que costava de saber quin dels dos estava més fumut que l'altre, i l'anècdota que era el més vell el qui demanava als músics que tocaven per la festa major que no anessin tan de pressa perquè el seu fill no podia seguir.

D'entrada, doncs, la foto en qüestió poca cosa més ens podria aportar perquè, si no es té identificats clarament ni el lloc ni els personatges que hi apareixen, manca de gairebé tot valor documental. Això és el que els passa a milers de fotografies particulars que apareixen en mercats de vell: són testimonis anònims d'una vida fugissera que s'escapa en l'oblit del temps.

Tanmateix, de la fotografia en qüestió, tot plegat feia que tingués un cert ganxo que em va empènyer a obrir una investigació, que m'ha permès identificar amb èxit tots els membres de la família, a partir d'una recerca genealògica que facilita extreure algunes conclusions més, que ens apropen a les

seves vides. No va ser difícil, atès que la nena em va posar sobre la pista: vaig anar a buscar la seva partida de baptisme, i vaig llegir que el seu padrí era literalment el seu «tetarabuelo». Això em va portar a pujar les diverses branques del seu arbre genealògic i a anar encaixant i descartant una per una les diverses persones que hi apareixien. En el cas dels altres dos personatges femenins, també em va ajudar la comparativa fisonòmica amb fotografies del fons familiar on apareixien en edat avançada.

El resultat final és que la nena, Caterina Mitjà Torrent (Banyoles, 1890-1962), està en braços de la seva mare, Maria Torrent Salamí (Banyoles, 1868-1949), que a l'esquerra d'ella hi ha el pare de la criatura, Josep Mitjà Serramitjana (Banyoles, 1870-1920), i a l'extrem esquerre l'avi patern, Lluís Mitjà Dilmé (Banyoles, 1847-1911). Asseguts a davant, de dreta a esquerra hi ha l'àvia paterna Caterina Serramitjana Teixidor (Banyoles, 1848-1923), el besavi Francisco Serramitjana Batlle (Guèmol, parròquia del terme de Banyoles, 1825-Banyoles, 1894), i el rebesavi Francisco Serramitjana Terruella (Argelaguer, 1801-Guèmol, Banyoles, 1894). Així doncs, en el moment de fer-se la foto, la mare tenia 22 anys, el pare 20, l'avi patern 43, l'àvia paterna 42, el besavi 65, i el rebesavi 89. Una comparativa amb gent d'avui de la mateixa edat ens deixa el cor glaçat.

Encara avui no és habitual la coexistència de cinc generacions d'una mateixa família. Tanmateix, fa més de cent anys aquest era un fet més excepcional, i més encara si ens atenem al fet que l'esperança de vida dels homes sempre ha estat més baixa que la de les dones, i els membres de les dues

Família Serramitjana i Mitjà de Banyoles el 1890.
Col·lecció Nuri Mitjà Ballada

notes en guaret ■

generacions més ancianes que apareixen a la foto són homes. El 1890 un rebesavi apadrinant una rebesneta era un fet singular que, de ben segur, algú va tenir la clara voluntat d'immortalitzar. Aquest devia ser el motiu que va portar una modesta família banyolina a fer un posat fotogràfic com aquest, potser fins i tot cal pensar que la idea no va sortir d'ells mateixos. Caldria atribuir-li la iniciativa al fotògraf, del qual no sabem res, o potser a alguna altra instància banyolina? No ho sabem. En qualsevol cas, s'hi intueix una típica al·legoria al pas del temps, en aplegar en una mateixa instantània els més ancians, propers a desaparèixer, i la mainada que tot just començava la vida.

En la pervivència d'aquest testimoni fotogràfic, no podem passar per alt els suggeridors elements d'anàlisi pel que fa als vestits. Fixem-nos, si no, en l'evolució que es manifesta en l'hàbit dels homes de cobrir-se el cap: una gorra per al més jove, i diferents tipologies de barretines per a les tres generacions més grans. Llàstima que la imatge en blanc i negre no ens permeti fer una anàlisi cromàtica d'aquesta peça de vestir tan característica. En qualsevol cas, és interessantíssim, perquè permet fer una comparativa de com es vestia en un mateix municipi, atès que no estem pas parlant de gent de territoris catalans allunyats els uns dels altres. De les dones, no en podem treure tant de suc, però si tan sols comparem el vestit llarg i el monyo de l'àvia de només 42 anys amb una dona de la seva edat avui, o bé mirem el vestit de la mare de 22 anys...

Més de cinquanta anys després d'haver mort tots els qui van protagonitzar aquella imatge, recuperar les seves identitats ens obre un ventall de perspectives per reconstruir les seves vides. Breument, comencem pel més vell, Francisco Serramitjana Terruella, testimoni del pas de les tropes napoleòniques per les nostres contrades. Fill i nét de pares banyolins, el seu pare, que era mitger, es va establir a Argelaguer a finals de segle XVIII, a redós del tèxtil que s'hi desenvolupava. Ell mateix, de jove, s'havia traslladat a Olot, on treballava de teixidor, però el 1824 es va casar en primeres núpcies amb la banyolina Gertrudis Batlle Coll, filla d'un paperer, i es van establir a Banyoles. D'aquest primer matrimoni, en van néixer sis fills, els tres primers a Banyoles, i els altres tres a Guèmol, una parròquia del terme de Banyoles unida a la de Miànigues, dins el terme de Porqueres. Cinc anys després d'haver quedat vidu, va contreure segones núpcies el 1850 a Guèmol amb Julita Soler Planella, setze anys més jove que ell, natural de Sant Miquel de Campmajor i veïna de Guèmol, la qual va morir tres anys més tard, sense deixar descendència. Ell va morir a l'avançada edat de 93 anys, amb prou

temps com per sobreviure cinc mesos al fill que apareix a la foto, aquell a qui costava de seguir el pas del ball. Francisco Serramitjana Batlle havia nascut a Banyoles el 1825, treballava al camp, i el 1847 es va casar amb la també banyolina Maria Teixidor Duran, difunta el 1879, i amb qui va tenir vuit fills. I la batejada Caterina Mitjà Torrent va contreure matrimoni el 1918 amb Climent Oliveras Dalmau, d'una coneguda família de negociants de carn de la plaça Major, els descendents dels quals regenten avui una coneguda assessoria al carrer de la Canal.

Posar rostre a les trajectòries anònimes de la història del nostre país és un exercici que als historiadors ens agradaria poder fer sempre que ens endinsem en l'anàlisi del nostre passat. L'escriptora nord-americana Susan Sontag deia que les fotos són una invitació al sentimentalisme i que converteixen el passat en un objecte de mirada tendra. Tanmateix, per al colombià Pablo Rodríguez Jiménez una manera de superar aquest entrebanc ha de ser desenvolupar el significat de la fotografia a través de la narració, tot vinculant el fragment que és la foto a un context social més ampli. Si les fotografies hi són, les hem de saber interpretar i inserir en el nostre relat. Sovint, però, topem amb la manca de documents fotogràfics, raó per la qual ens veiem abocats a crear una imatge virtual al nostre cervell de com serien aquells sobre els quals estem historiant. Habilitat nostra és saber-ho transmetre adequadament en els nostres textos. La paraula mai no substitueix una imatge. En qualsevol cas, però, un relat acurat, rigorós i documentat en pot fer brollar una al cap dels nostres lectors. Aquest és el nostre repte com a historiadors.

David Moré Aguirre

III International Research Network

«Agricultures alternatives», un homenatge a l'obra de Joan Thirsk

Vedelago (Treviso),
5-7 de desembre de 2013

Els dies 5 a 7 de desembre de 2013 se celebrà a la vila Emo (Vedelago, província de Treviso) el tercer encontre de l'International Research Network (GDRI, CNRS) CRICEC (Crises and Changes in the European Countryside) que portava per títol *Crises and Alternative Agriculture in a European Perspective*. Les institucions organitzadores eren Centre de Recherches Historiques/ERHIMOR (França), Università degli Studi di Padova (Itàlia), Fondazione Villa Emo, Department of Historical and Geographic, Sciences and Ancient World, Biblioteca Internazionale «La Vigna», Vincenza (Itàlia) i el Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona (Espanya).

El títol del seminari feia explícita referència al conegut llibre de la recent traspassada historiadora britànica Joan Thirsk (1922-2013): *Alternative Agriculture: A History from the Black Death to the Present Day*, Oxford, Oxford University Press, 1997. Quan es va organitzar la conferència, la historiadora britànica encara no ens havia deixat. L'objectiu de la conferència es pot entendre així, com un homenatge a Joan Thirsk. De fet, les diferents sessions tenien el propòsit d'examinar, en relació amb l'entorn mediterrani, aquelles experiències agronòmiques que al llarg dels segles XIV a XX s'havien obert pas en els camps en un paisatge agrari i alimentari dominat pels cereals. Aquestes experiències, com va argumentar la historiadora, tingueren lloc en períodes de caiguda dels preus dels cereals en tres grans etapes: 1350-1500, 1650-1750, 1879-1930 i 1980 i següents. Durant aquestes etapes, la combinació de diferents factors possibilitaren recorreguts a nous conreus i activitats agropecuàries, alguns d'ells ja coneguts (plantes farratgeres, tintòries, productes pecuaris), d'altres importats (tabac, sucre, tomates, etc.). Tanmateix, no totes les experiències tingueren èxit, i moltes altres s'encongiren en termes relatius dins la producció total quan la demanda i els preus dels cereals tornaren a augmentar en els períodes d'intens creixement demogràfic.

D'entrada, el debat estava servit amb la conferència introductòria de Jean-Pierre Poussou, que ja havia expressat els seus dubtes respecte dels arguments de la historiadora britànica en un treball publicat a *Histoire, économie et société* (2000, vol. 19, n. 2, pàg. 298), i els tornà a desenvolupar en la seva lliçó. Les seves objeccions eren de dues menes. D'una banda, retreia a l'autora l'escassa precisió del terme «agricultura alternativa»: tenia un sentit de substitutiu o complementari a la producció cerealista? O bé, s'ha d'en-

tendre en el sentit d'una nova agricultura agroecològica? Un moviment amb el qual estava compromesa l'autora. D'altra banda, les evidències proposades per Joan Thirsk com a indicadors dels nous conreus alternatius, contrastades en el mirall de la història agrària francesa, no semblaven a J.-P. Poussou prou importants com a productes substitutius per ser considerats «alternatius» als cereals. Aquest autor argumentava que no podem considerar, en el context mediterrani, l'oli i el vi com a cultius alternatius als cereals. Finalment, sembla que l'hegemonia dels cereals a llarg termini no fou seriosament compromesa. No és aquí l'espai en què hem de discutir sobre el llibre de Joan Thirsk i les contraevidències mediterrànies presentades per J.-P. Poussou. Tanmateix, aquestes dues aproximacions estigueren ben presents en totes les intervencions i debats que es produïren al llarg dels tres dies del seminari.

Les ponències posteriors, organitzades entorn de diferents eixos temàtics, mostraren que, si més no en determinades etapes i sota diferents circumstàncies, es produiria una creixent diversificació de l'economia. Aquestes introduccions de nous cultius o extensions de vells conreus trobaven un context més favorable amb l'augment de la renda o la reducció dels costos de transport.

Anne-Lise Head-König, en la seva «Alternative agricultural production in Switzerland from the seventeenth to the beginning of the twentieth century», mostrà els canvis en les especialitzacions formatgeres suïsses i l'avenç dels fruiters al llarg del segle XVIII. Més al sud, i un segle abans, a la segona meitat del segle XVII, les noves demandes internacionals atlàntiques empenyien el desenvolupament d'una precoç especialització oleícola a l'illa de Mallorca (Gabriel Jover Avellà: «The second experience, 1650-1750: the olive-oil specialization in the island of Majorca»).

Potser, aquests processos foren més intensos i duradors en els entorns de les zones urbanes. Les elevades densitats, els nivells de renda, l'abundància de fertilitzants i recursos (capital) podien desenvolupar agricultures molt intensives. Aquest fou l'objecte dels estudis de Michael Limberger: «The importance of alternative agriculture during the rise and decline of Antwerp (16th-17th centuries)»; Hervé Bennezon: «Montreuil dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Un modèle agraire original»; i Nadin Vivier: «L'horticulture au 19e siècle: le cas de la vallée de la Seine en aval de Paris». Aquests estudis mostren com en els entorns

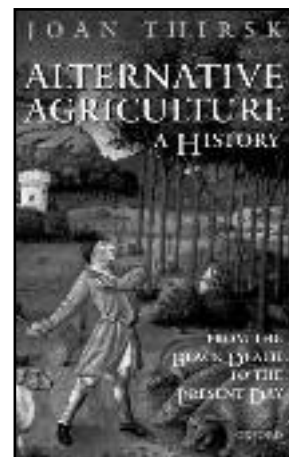
urbans l'horticultura (fruita) o els conreus industrials (tints, flors) adquiriren un paper molt destacat.

Els períodes de crisi podien crear també un context propici per al desenvolupament de determinats cultius, diferents dels cereals. Així ho argumentaren Antoni Furió: «Commercial Agriculture, Irrigation and the Crisis of the late Middle Ages. The case of Valencia»; Salvador Calatayud: «Les nouvelles cultures dans les crises agricoles en Méditerranée: Valencia, 1800-1950»; Franco Cazzola: «Après la crise agraire. Nouvelles cultures pour l'industrie ans la plaine orientale du Pô: la betterave sucrière et la tomate (1890-1915)»; David Celetti: «Le chanvre face à la crise. Le cas italien, français et russe (17e-19e siècles)»; i Niccolò Mignemi: «Blé et agrumes dans la crise italienne des années 1930». Encara que no sempre havia de ser així, determinades conjuntures no foren gaire favorables per al desenvolupament de nous «conreus alternatius», com argumentava Caroline Le Mao: «Guerre, crise et cultures alternatives: les cas du chanvre et de la vigne en France dans les années 1688-1697».

La darrera sessió abordà la conjuntura oposada a la que havia suggerit Joan Thirsk: com es desenvoluparen els conreus anomenats «alternatius» en etapes de creixement i, per tant, en un context de fort augment dels aliments bàsics, els cereals. Emmanuelle Charpentier: «L'émergence de la ceinture dorée bretonne : pays malouin au XVIIIe siècle», Tim Le Goff: «Une culture alternative de la Bourgogne du Nord: les vins de l'Hôpital Général de Dijon au XVIIIe siècle» i Luigi Lorenzetti: «L'arboriculture fruitière dans l'espace alpin entre reconversion et innovation. Trajectoire régionales, 1870-1970».

Al final de cada sessió els debats foren intensos. Les posicions d'entrada eren oposades sobre la definició i la utilitat del concepte «agricultura alternativa»; que, tanmateix, fou ben present en totes les comunicacions. No hi ha dubte que, un cop rellegides les ponències pels diferents autors, hauran d'argumentar millor l'ús del concepte en les seves respectives recerques. Potser el concepte encunyat per Joan Thirsk no és suficientment precís. Tanmateix, no hi ha dubte que l'autora ens ha obligat a pensar, i també a construir arguments històrics més robusts.

Biel Jover ■

El Seminari *Becoming Richer, becoming Poorer: the Emergence or Decline of "Middle" Social Groups in the Countryside* es va emmarcar en la 10th ESSHC (European Social Science History Conference), organitzada per l'Institut d'Història Social d'Amsterdam, i va constituir una de les activitats organitzades pel grup d'Història de les Societats Rurals de la UdG en el marc de la xarxa internacional (GDRI) Crises and Change in the European Countryside (CRICEC), liderada pel CNRS, en la qual també participa el grup de Girona. El responsable d'aquesta xarxa és Gérard Béaur, investigador del CNRS i Directeur d'Études de l'EHESS (École des Hautes Études en Sciences Sociales), que també ho és del grup ERHIMOR (Equipe de recherches pour l'histoire du monde rural), grup que ha estat considerat amfitrió en la sol·licitud (<http://erhimor.ehess.fr>). En el seminari, organitzat per Rosa Congost, investigadora responsable del grup d'Història de les Societats Rurals, hi van ésser presents, a més de Gérard Béaur i de Fabrice Boudjaaba, que va actuar com a *discussant* de la sessió, altres membres d'aquest grup, com Laurent Herment, Anne-

Lise Head-König i Niccolò Mignemi.

Les Conferències d'Història-Ciència Social, organitzades per l'Institut d'Història Social d'Amsterdam, compten amb una llarga tradició, i ofereixen cada dos anys l'oportunitat de presentar, davant d'investigadors de tot el món, els resultats de les recerques en història (considerada com a ciència social). La conferència s'organitza en diferents xarxes, i les sessions s'inscriuen en alguna d'aquestes xarxes. Actualment hi ha 27 xarxes organitzades. La sessió que estem ressenyant va ser aprovada pel Comitè Científic de la conferència, i havia estat proposada en el si de la xarxa d'història rural, que en conjunt va organitzar 21 sessions. El grup organitzador manté excel·lents relacions amb els dos responsables de la xarxa, Anton Shuurman, de la Universitat de Wageningen, i Dulce Freire, de la Universitat de Lisboa. De fet, un dels participants, el becari doctoral Albert Serramontmany, el passat any va fer una estada de quatre mesos en l'Institut que dirigeix Anton Shuurman, que va assistir a la sessió. Al mateix temps, la conferència va oferir la possibilitat als membres del grup de

Becoming Richer, becoming Poorer...

«El naixement de les classes mitjanes: una proposta del grup d'Història de les Societats Rurals»

Viena, 23-26 abril de 2014

recerca que van participar en la sessió organitzada d'assistir a altres sessions i d'enfortir els lligams amb altres membres del grup ERHIMOR, del GDRI i, en general, amb investigadors que estan treballant en temes similars. En conjunt, els membres del grup ERHIMOR van organitzar tres altres sessions, que portaven aquests títols: *Rhythm and evolution of staple food Markets, 1650-1950*, organitzada per Laurent Herment, que va tenir lloc el dijous 24 d'abril, *Private credit and social change in the Countryside*, organitzada per Gérard Béaur, que va comptar amb la participació de Rosa Congost i Ricard Garcia Orallo, membres de l'equip de Girona, i va tenir lloc el divendres 25 d'abril, i *Works and property in Europe: Households and communities (1500-1900)*, organitzada per Fabrice Boudjaaba, que va tenir lloc el dissabte 26 d'abril.

A més de la difusió realitzada mitjançant la pàgina web de la UdG, on es va anunciar aquesta activitat unes setmanes abans de portar-la a terme, la difusió més important de l'acte es va fer a partir dels canals habituals de difusió de les ESSHC.

Cal fer especial esment de la dimensió de l'esdeveniment del qual estem parlant, que cada dos anys agrupa aproximadament 2000 investigadors de tot el món. L'organitzadora d'aquesta sessió, Rosa Congost, compta amb una llarga experiència com a participant en edicions anteriors de les conferències, ja que ha participat a les edicions de Berlín (2003), Lisboa (2007), Gant (2010) i Glasgow (2012). En aquestes dues darreres edicions, a més, ja hi va participar com a organitzadora d'una sessió. El resultat ha estat sempre molt satisfactori, ja que és difícil imaginar un marc més idoni per presentar els darrers resultats de la recerca a un públic especialitzat i, al mateix temps, contactar i conèixer de primera mà altres recerques que s'estan realitzant sobre temes similars arreu del món.

Com en edicions anteriors, la sessió que es va proposar s'emmarca clarament en el projecte de recerca finançat pel Ministeri HAR2011-25077, en el qual estan treballant els sol·licitants. Es tracta del projecte *Processos d'empobriment i d'enriquiment en societats rurals: una via d'anàlisi de les dinàmiques socials en la Història*, que es troba en el seu any final. Els cinc participants en la sessió són investigadors que participen en aquest projecte. Per aquest motiu, algunes versions preliminars de les recerques havien estat presentades en el Seminari d'Història Econòmica i Social organitzat pel Centre de Recerca d'Història Rural a la Universitat de Girona. Com a *discussant*, es va proposar Fabrice Boudjaaba, investigador del CNRS i membre de la xarxa CRICEC.

La idea de treballar sobre els grups mitjans va sorgir en el marc d'aquest projecte. Es tracta d'una proposta pionera en aquest tema. És força habitual que els historiadors socials treballin sobre elits. De fet, una de les xarxes de la conferència porta per títol *Elites and Forerunners*. També hi havia sessions que tractaven específicament sobre pobres. La majoria d'elles s'emmarcaven en la xarxa *Social Inequality*. En dues d'aquestes sessions, hi va participar Julie Marfany, que també és membre del grup. El fet que els dos temes enunciats, elits i pobres, es tractin en xarxes diferents no és casual. Més aviat constitueix una prova del fet que sovint els dos temes es tracten separatament. Es tracta d'estudis que, en general, no posen gaire èmfasi en el canvi social, en el sentit que en totes les societats hi ha elits i pobres.

La idea de treballar sobre els grups socials mitjans, un tema de gran actualitat però nou en el panorama historiogràfic, va sorgir en el si de les recerques del grup sobre processos d'empobriment i d'enriquiment. Les elits es poden empobrir; els pobres es poden enriquir: són processos que poden donar lloc a classes mitjanes. També hem de dir que, en començar el projecte, el gener de 2012, no érem encara prou conscients de la importància del tema. En el tercer any de recerca, no només no en tenim cap dubte, sinó que estem en condicions de presentar resultats que permetrien discutir i plantejar la necessitat de situar en l'agenda de la recerca europea aquest tema. L'ESSHC era l'escenari ideal per a fer-ho.

Seguint les recomanacions dels organitzadors de la conferència, la sessió va comptar amb la presentació de quatre papers, tres dels quals van ser presentats per investigadors catalans i tractaven sobre Catalunya. El primer d'ells, el de la Rosa Lluch, de la Universitat de Barcelona, feia referència a l'època medieval. La seva inclusió va permetre insistir en la necessitat d'analitzar l'evolució dels grups socials i, sobretot, l'emergència dels grups socials mitjans, en qualsevol societat, des d'una perspectiva de llarga durada. De fet, en la Catalunya medieval no hi ha gaires evidències de grups semblants als treballadors que trobem a la Catalunya del segle XVIII, grup que va centrar l'atenció de Rosa Ros i Enric Saguer en la seva presentació. Tanmateix, era molt important de fer notar als investigadors assistents a la sessió, alguns dels quals no estan gaire familiaritzats en la història de Catalunya, que els descendents (o almenys alguns descendents) dels pagesos no-lliures que tracta Rosa Lluch en la seva contribució van esdevenir en el període modern grups socials mitjans, o fins i tot grups socials superiors.

La programació del quart paper va jugar un altre paper, que també considerem rellevant. La contribució de Gilles Postel-Vinay, un dels noms més prestigiosos en l'àmbit de la història econòmica mundial, sobre França, no només va contribuir a donar un aire més internacional a la sessió, sinó que també va mostrar una altra manera d'aproximar-se al tema.

En resum, amb l'organització d'aquesta sessió el grup va expressar davant la comunitat historiogràfica el seu interès a estudiar els processos de transformació o emergència de nous grups socials, que són claus per entendre l'evolució històrica de les societats i que, com s'ha dit abans, es tracta d'un tema poc treballat fins ara pels historiadors socials i econòmics. D'aquí el caràcter pioner i innovador de l'experiència.

Rosa Congost ■

Fotografia: ESSHC

Recuperada sortosament la trobada anual dels centres d'estudis de les comarques gironines, que l'any passat va quedar desdibuixada dins del Recercat que va tenir lloc a Ripoll,enguany ens hem pogut tornar a retrobar com és ja una tradició en la recerca gironina. El poble de Sant Joan les Fonts i el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, com a centre amfitrió, ens van acollir amb gran predisposició i bona organització.

Els actes acadèmics van tenir lloc al matí a l'Estada Juvinyà, considerat l'edifici romànic civil més antic de Catalunya, un castell medieval recentment restaurat datat dels segles XII i XIV. Coincidint amb el centenari de la mort de Josep Berga i Boix, el doctor en Belles Arts Joan Sala ens va oferir una amena i pedagògica conferència titulada «Josep Berga i Boix i l'escola d'Olot», que ens va aproximar al perfil biogràfic de l'artista, a la seva obra i al context de relacions humanes i professionals que va teixir durant la seva llarga i fructífera trajectòria. Després d'un agradable esmorzar en el pati del castell, moment que sempre és útil per confraternitzar i comentar alguns assumptes pendents entre nosaltres, va tenir lloc una altra interessant i pedagògica conferència amb motiu del tricentenari titulada «La Guerra de

Successió a les comarques gironines», a càrrec de l'historiador Miquel Puig, que ens va fer una detallada exposició dels episodis del conflicte en el nostre territori, el qual, com encertadament va manifestar el ponent, sempre és menystingut per part de l'oficialisme polític del nostre país. Els episodis esdevinguts a Roses, Figueres, Torroella de Montgrí, Bàscara, Girona, Banyoles, Olot, Puigcerdà, Hostalric i altres municipis van ser presentats per ordre cronològic i amb àmplies referències.

Acte seguit, M. Carme Jiménez, directora de l'Institut Ramon Muntaner, i Narcís Figueras, director del Patronat Francisc Eiximenis de la Diputació de Girona, ens van presentar diversos projectes en curs de les seves respectives institucions, així com de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, per assabentar les diverses entitats de la seva organització i realització i de les possibilitats de col·laboració entre tots per assolir els millors resultats. Destaquem una nova exposició, després de la reeixida dedicada al món agrari, sota el títol de «Patrimoni oblidat, memòria literària», amb el qual es pretén vincular el patrimoni abandonat integrat en el paisatge i la literatura, amb la previsió d'inaugurar-la l'any 2015. Es proposa un

XIX Trobada de Centres d'Estudis Locals i Comarcals de les Terres de Girona

Sant Joan les Fonts,
7 de juny de 2014

viatge pels territoris de la memòria literària d'aquests elements oblidats, d'aquestes ruïnes sentimentals amb el doble acompanyament de la imatge i la paraula. D'altra banda, també es va presentar un projecte de caràcter polític que neix de la Diputació de Barcelona, per tal de confeccionar una exposició del centenari de la Mancomunitat de Catalunya, i amb la qual es pretén documentar l'activitat política d'aquesta institució i la trajectòria dels seus diputats. Així mateix, també es va presentar un díptic guia de promocions i descomptes que ofereix el *carnet recercat* que l'IRMU i la Coordinadora de Centres s'encarreguen de tramitar per a tots els centres que ho sol·liciten. Per acabar, l'Ajuntament de Sant Joan les Fonts va obsequiar tots els assistents amb un lot de llibres i fulletons turístics de la zona.

En el transcurs de la segona part de la jornada, vam anar a visitar el monestir romànic de Sant Joan les Fonts, en realitat un antic priorat benedictí desaparegut com a tal al segle XVI, del qual només es conserva una magnífica església, que va funcionar com a parròquia fins a la Guerra Civil, i que l'any passat va ser reconstruïda en el marc del procés de recuperació d'aquest important element patrimonial, tan desconegut per tots, que vam poder visitar acompanyats de la tècnica municipal de promoció i de mossèn Miquel Vall-llosera, rector de la parròquia, qui molt amablement ens va acompanyar durant tota la trobada. Tot seguit, ens vam desplaçar al Molí Fondo, les velles naus industrials de la família Torras, origen de l'empresa paperera de tan reconeguda trajectòria, posteriorment traslladada en bona mesura a Sarrià de Ter, i de malaurada actualitat en les darreres setmanes per l'anunci del seu tancament després de decennis d'haver

marcat la vida d'aquest municipi. Allà va tenir lloc l'habitual dinar de germanor, amb uns breus parlaments a càrrec del diputat Xavier Soy, president delegat del Patronat Eiximenis, i de Jesús Rodríguez, president del PEHOC, i l'anunci de la trobada de l'any vinent a Girona.

Havent dinat, l'alcalde Joan Espona, molt implicat en la recuperació del patrimoni santjoanenc, i Manel Soler, president de l'entitat Amics de Sant Joan, ens van acompanyar en una visita guiada per les instal·lacions recuperades. Vam gaudir d'una bonica panoràmica des de la riba del Fluvià, al peu d'un magnífic salt d'aigua, font d'energia que durant dos segles va marcar el desenvolupament econòmic de la vila garrotxina. I, finalment, per als qui vam tenir ganes de culminar la visita que els organitzadors ens havien preparat, vam visitar la zona del Boscarró, on vam admirar unes boniques colades basàltiques que antigament havien estat explotades com a pedrera, i ens vam arribar fins a un altiplà d'una hectàrea situat dalt d'una cinglera basàltica, on l'artista garrotxí Josep Oliveras, en el transcurs d'una recerca sobre masies per documentar una publicació, va descobrir fa pocs anys un jaciment ibèric datat entre els segles IV i II aC. El jaciment ja ha estat objecte d'una primera campanya d'excavació per tal de corroborar la seva importància dins el nostre territori i enguany està prevista una segona intervenció.

Una nova ocasió de retrobar-nos els qui ens dediquem a la recerca local per tal de compartir experiències, inquietuds i coneixements, i una bona oportunitat per conèixer el poble de Sant Joan les Fonts de la mà dels qui treballen per posar en valor el seu patrimoni.

David Moré Aguirre ■

Fotografia: Miquel Millan

Sortida**Visita a Sant Benet de Bages i a les tines de pedra seca****17 de maig de 2014**

El passat 17 de maig, l'Associació va organitzar una visita al monestir de Sant Benet de Bages i a la vall del Flequer, al Bages. Vàrem ser vint-i-quatre persones, comptant-hi en Llorenç Ferrer Alòs, membre de l'associació, catedràtic d'Història Contemporània a la Universitat de Barcelona i autor de nombrosos treballs sobre història rural i viticultura bagenques. De primer, vàrem fer una passejada per l'estreta i despoblada vall del Flequer, dins el municipi del Pont de Vilomara, per tal de localitzar un tipus de construcció característica de la zona: unes espectaculars tines de pedra seca que es presenten aïllades d'altres estructures d'hàbitat (de les cases o dels masos) i que acostumen a formar conjunts de tres o quatre unitats. Són dipòsits generalment cilíndrics, fets de pedra i morter i folrats per dins amb cairons o rajoles vidriades. Aprofiten el desnivell del terreny per crear dos accessos: un accés superior on s'abocava i es trepitjava el raïm, i un accés inferior des d'on es recollia el vi una vegada fermentat. La particularitat d'aquestes tines, a més de la seva espectacularitat arquitectònica, és la seva ubicació *enmig* de les vinyes, en un territori que abans de la fil·loxera estava plenament dominat pels ceps. Foren construïdes per rabassaires que, en comptes de transportar el raïm a casa, com era habitual, varen optar per elaborar el vi en el mateix lloc de la verema, per tal de reduir costos de transport en un territori molt esquerp.

Abans de dinar vàrem retornar al monestir de Sant Benet de Bages, on havíem deixat alguns vehicles, per tal de fer-hi una visita. El monestir, restaurat i reconstruït com a centre cultural des de 2007, està gestionat per la Fundació Catalunya-La Pedrera. Ubicat a la vora del Llobregat, va ser fundat a mitjan segle x i està format per un conjunt d'edificis de diferents estils arquitectònics. Un dels atractius el proporciona el fet que, després de la desamortització i d'haver estat utilitzat com a fàbrica, fos adquirida a principis del segle xx per la mare del pintor Ramon Casas i la seva habilitació parcial com a residència particular fos encarregada a Josep Puig i Cadafalch. El complex del monestir, batejat amb la marca comercial *Món Sant Benet*, també va proporcionar-nos un espai per dinar al restaurant *La Fonda*, on vàrem cloure la sortida.

Fotografies: Enric Saguer

Una exposició, un catàleg i una jornada d'estudi entorn del projecte

Paisatge latent: closes, cortals i cortalers

Paisatge latent: closes, cortals i cortalers és un projecte col·laboratiu iniciat l'any 2009 i coordinat per l'Ecomuseu-Farineria de Castelló d'Empúries i l'Arxiu Municipal (AMCE), amb la participació d'entitats com l'Associació d'Història Rural, l'Associació de pagesos i cortalers de Castelló d'Empúries i l'Institut d'Estudis Empordanesos, i amb el suport de l'Institut Ramon Muntaner (IRMU), la fundació Tomàs Albert, el Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà i l'Ajuntament de Sant Pere Pescador. Es tracta d'un projecte de recerca i documentació centrat en la transformació del paisatge del sector baix litoral de la plana al·luvial de l'Alt Empordà i la seva progressiva antropització. Es caracteritza per ser un territori de transició entre les terres de cultiu i el mar. L'àmbit geogràfic de l'estudi comprèn els termes municipals de Castelló d'Empúries, Sant Pere Pescador i una part de Peralada i Pau. Amb l'objectiu de difondre i posar en valor aquest patrimoni singular, s'han programat diverses actuacions com la realització d'una exposició i l'edició d'un catàleg, l'organització d'una jornada d'estudi i la publicació d'un llibre.

arxius i s'han buidat fons documentals, així com tota la bibliografia relacionada amb la temàtica de l'estudi.

La primera de les actuacions previstes, l'exposició temporal, ja es pot visitar a les instal·lacions de l'Ecomuseu-Farineria de Castelló d'Empúries fins al proper 5 d'octubre. A partir d'aleshores està previst que s'exposi a Sant Pere Pescador i al Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà. Amb una aposta museogràfica molt didàctica caracteritzada per l'ús de materials naturals, el visitant podrà descobrir les peculiaritats del territori, els recursos, la seva singularitat, la història de les persones que hi han viscut i també els models socioeconòmics que han prevalgut. La mostra, comissariada per l'ecomuseu-farineria, està dividida en cinc grans àmbits temàtics. El primer àmbit ens introdueix al tipus de paisatge que caracteritza la zona: els rius, els recs, les llaunes, els antics estanys i l'aprofitament dels recursos per a salines, pastures, caça i pesca. Una reproducció en gran format d'un mapa del territori del 1747 i un motor Fita de la primera meitat del segle xx inicien el recorregut de l'exposició. La dessecació de terres humides, el seu repartiment, la formació de closes, els primers cortals i la seva explotació conformen l'àmbit de l'antropització, que està acompanyat d'una pantalla amb un geovirtual en què es descriuen, en fitxes individualitzades, els més de cinquanta cortals que s'han localitzat a la zona. Hi trobem tant els que estan dempeus com els que han desaparegut. El tercer àmbit se centra en la vida dels cortalers, les relacions contractuals amb els propietaris, les festes i la vida associativa; la sala està presidida per la imatge del patró dels cortalers, sant Antoni, cedida temporalment pel seu propietari. El quart àmbit explica la mecanització del camp, la introducció de nous conreus, el bestiar i les fires. El darrer àmbit porta per títol «Envaireu aquest recer vivent», fent al·lusió al poema *Els aiguamolls* de M. Àngels Anglada. L'àmbit se centra en el canvi que ha patit l'espai agrícola en aquests darrers anys, els efectes de l'arribada d'un turisme massiu, l'abandó dels cortals i la urbanització d'alguns sectors. Les imatges aèries de diferents èpoques contrasten i fan palesos aquests canvis.

Fotografia: Ajuntament de Castelló d'Empúries

Gràcies al projecte *Paisatge latent: closes, cortals i cortalers* s'han recuperat més de mig miler d'imatges, plànols, documents i escriptures contractuals, eines i vint-i-tres històries de vida a partir d'un seguit d'entrevistes enregistrades a propietaris, masovers, mossos i encarregats de cortals. També s'han consultat

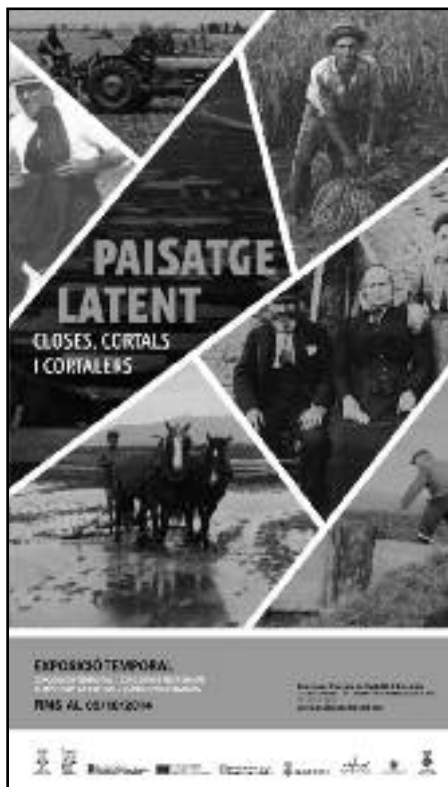
L'exposició presenta diversos recursos documentals i materials que ajuden a entendre i a complementar el seu discurs. Les eines, la imatgeria religiosa, les fotografies i els elements audiovisuals i sonors permeten reconstruir la memòria dels homes i dones que van

viure i treballar en els cortals en els darrers setanta anys.

El catàleg que acompanya l'exposició té una edició molt acurada i va ser presentat el propi passat mes d'abril. El contingut central està dividit en set apartats seguint el fil conductor de l'exposició: paisatge humit, antropització: closes i cortal, cortalers, els conreus, la ramaderia, el culte i la vida associativa i «Envaireu aquest recer vivent». Completen la informació una fitxa descriptiva de cada cortal amb la cronologia, la localització, la història, l'ús, l'estat de conservació i les fonts consultades; i una relació de tots els entrevistats, amb una breu biografia i una selecció de la seva conversa. Ha estat traduït a quatre idiomes i il·lustrat amb un centenar d'imatges inèdites.

Al llarg d'aquests darrers mesos, l'ecomuseu-farinera ha organitzat diverses activitats culturals paral·leles a l'exposició. S'han fet visites guiades per la festa de la Candelera, per la Fira del Pa i per la festa Major de Sant Llorenç. En aquest sentit, també s'han organitzat dos itineraris naturals, un als cortals de Castelló i un altre als cortals de Sant Pere. I hi ha hagut, també, un seguit d'activitats familiars i tallers per als més petits.

L'última de les actuacions previstes en el projecte *Paisatge Latent: closes, cortals i cortalers* és l'organització d'una jornada d'estudi i l'edició d'un llibre. La jornada, organitzada per l'Associació d'Història Rural, es durà a terme el proper 20 de setembre a la Sala del Gra de l'ecomuseu-farinera, a Castelló d'Empúries. A la jornada hi intervindran el geògraf Albert Llausàs i els historiadors Rosa Congost,

Josep M. Gironella, Josep Colls, Pere Gifre, Enric Saguer, Marisa Roig, Meritxell Fernández i Oriol Casadevall, que presentaran comunicacions sobre el territori i els canvis paisatgístics, l'origen dels cortals, la seva explotació, l'expansió agrària i els canvis de models socioeconòmics des d'època medieval fins a l'actualitat.

Marisa Roig Simon ■

Fotografia: Ajuntament de Castelló d'Empúries

XXVI SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA I SOCIAL

Mobilitat social i mobilitat geogràfica en la història de les societats rurals

Girona, 2-3 de juliol de 2014

Dimecres, 2 de juliol

PRIMERA SESSIÓ. DISCUSSANT: GABRIEL JOVER (UNIVERSITAT DE GIRONA)

10.00 h «"Recipere in populatores seu vicinos". Inmigración y urbanización en las villas del nordeste catalán hacia el 1300», Víctor Farías Zurita (Universitat Pompeu Fabra)

10.30 h «Aprentis i assalariats: la mobilitat a les comarques gironines de 1300 a 1348», Lluís To Figueras (Universitat de Girona).

11.00 h Discussió

11.30 h Pausa

12.00 h «Remences a viles i ciutats: teoria i pràctica», Rosa Lluch Bramon (Universitat de Barcelona)

12.30 h «Mobilitat geogràfica i social a les petites ciutats de la Catalunya Vella i al seu entorn rural vers el 1400: una primera aproximació a través de les talles i els contractes matrimonials», Pere Ortí Gost (Universitat de Girona)

13.00 h Discussió

SEGONA SESSIÓ. DISCUSSANT: JULIE MARFANY (OXFORD UNIVERSITY)

16.00 h «Que sont-ils devenus ? Quelle mobilité sociale pour les ruraux des campagnes voisines qui migrent vers Chartres ? L'apport des actes de mariage 1742-1790», Gérard Béaur i Mathieu Marraud (EHESS/CNRS)

16.30 h «Social and geographic mobility in eighteenth-century Burgundy», Jeremy Hayhoe (Université de Moncton, NB, Canadà).

17.00 h Discussió

17.30 h Atorgament del Premi Mestall

17.45 h Pausa

18.15 h «Mobilitat social i mobilitat geogràfica a la regió de Girona al segle XVIII», Rosa Congost, Rosa Ros i Enric Saguer (Universitat de Girona)

18.45 h Discussió

Dijous, 3 de juliol

TERCERA SESSIÓ. DISCUSSANT: RUI SANTOS (UNIVERSIDADE NOVA LISBOA)

10.00 h «Fabricants, menestrals, jornalers i mossos a Sabadell. Un estudi sobre mobilitat social i geogràfica, a partir del primer padró de població (1824)», Lidia Torra Fernández (Universitat Pompeu Fabra)

10.30 h «Mobilité géographique et mobilité sociale en Bretagne au 19e siècle. Fortunes foncières et destins géo-professionnels des enfants de paysans», Fabrice Boudjaaba (CNRS, Centre de Recherches Historiques, EHESS)

11.00 h Discussió

11.30 h Pausa

12.00 h «La geografía de la confianza. Pautas de mobilitat entre els masovers catalans (1850-1936)», Enric Saguer i Josep Portell (Universitat de Girona)

12.30 h «Gone with the wind? Migrants' self-selection in the early stages of economic growth (Spain, 1880-1930)», Francisco J. Beltrán Tapia (Nuffield College, University of Oxford); treball conjunt amb Santiago de Miguel Salanova (Universidad Complutense de Madrid)

13.00 h Discussió

QUARTA SESSIÓ. DISCUSSANT: RICARD GARCÍA ORALLO (UNIVERSITAT DE GIRONA)

16.00 h «De campesinos a financieros y ministros. Procesos de movilidad geográfica

y social en el mundo rural vasco en "la hora del XVIII" (1650-1820)», José María Imízcoz Beunza (Universidad del País Vasco)

16.30 h «Estrategias empresariales e identidad étnica en migrantes españoles en el Perú (1890-1945)», Núria Sala i Vila (Universitat de Girona)

17.30 h «Between permanence and change - Mobilities and immobilities, through the diverse features of different flows of Portuguese emigration», João Baía (IELT-FCSH/UNL)

18.00 h Discussió

Organització: El seminari s'emmarca en el desenvolupament dels projectes del Ministeri HAR2011-25077 (Processos d'empobriment i d'enriquiment de les societats rurals. Una via d'anàlisi de les dinàmiques socials en la història. Investigadora principal: Rosa Congost) i HAR2011-27121: (Mercat financer i petites ciutats a la Catalunya nord-oriental dels segles XIV i XV. Investigador principal: Pere Ortí) i constitueix una de les activitats programades en el marc de la xarxa internacional INTERNATIONAL SCIENTIFIC COORDINATION NETWORK (GDR) "CRIses and Changes in the European Countryside in the long run" (CRICEC)

Comitè científic organitzador: Rosa Congost (UdG), Pere Ortí (UdG), Enric Saguer (UdG), Gerard Béaur (CNRS, EHESS), Rui Santos (U. Nova de Lisboa)

Coordinació: Rosa Congost Colomer

Lloc de realització: Facultat de Lletres de la UdG (Pl. Ferrater Mora, 1, Girona)

Preu de matrícula: 30€.

Gratuit per als estudiants de la UdG i socis de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i/o de la Sociedad Española de Historia Agraria (SEHA) / Gratuito para estudiantes de la UdG y socios de la Asociación d'Història Rural de les Comarques Gironines y/o de la Sociedad Española de Historia Agraria (SEHA)

La Facultat de Lletres de la UdG convalida l'assistència i avaluació del seminari amb 1 crèdit de lliure elecció.

Aquest seminari forma part dels Tallers de Recerca del Màster Iniciació a la Recerca en Humanitats, Història, Art, Filosofia, Llengua i Literatura (UdG, Facultat de Lletres).

Més informació: Secretaria del Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica), Facultat de Lletres. Pl. Ferrater Mora, 1 - 17071 Girona. Tel (+34) 972 418 945. a/e: dir.ih@udg.edu

■ CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

IV Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric: *La vida quotidiana a l'edat mitjana*.

Hostalric, 20 i 21 de novembre de 2014. Organitza: Ajuntament d'Hostalric i Arxiu Històric d'Hostalric amb la col·laboració de l'Institut de Recerca Històrica de la UdG. Termini de presentació de comunicacions: 15 de juny. Més informació: patrimoni@hostalric.cat

Jornada *Els cortals empordanesos. De la baixa edat mitjana al segle XXI*.

Castelló d'Empúries, 20 de setembre de 2014. Inscripcions i més informació: Ecomuseu-Farina de Castelló d'Empúries, tel. 972 250 512; Més informació: informació@ecomuseu-farina.org

■ BEQUES I PREMIS

Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes.

Projectes inèdits sobre història, geografia, literatura, dret, filologia, art, economia o ciències socials en l'àmbit territorial de la Garrotxa. Dotació: 4.500 euros. Termini: 30 de setembre 2014. Secretaria de la Beca: Arxiu Comarcal de la Garrotxa, plaça del Puig del Roser, 1, Olot 17800.

XVIII Premi d'Història de la Medicina Catalana Oleguer Miró i Borràs.

Treballs originals sobre qualsevol aspecte relatiu a la història de la medicina i de la salut dels territoris de llengua catalana. Dotació: 3.000 euros. Termini: 26 de setembre 2014. Més informació: Arxiu històric de les Ciències de la Salut de Manresa. manresa@comb.cat, tel. 938 742 751.

mestall

Redacció:
Josep Colls, Rosa Congost, Lídia Donat,
Gabriel Jover, David Moré
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Maquetació: Anna Cabañas

Per a informació i inscripcions:

Associació d'Història Rural

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podem enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@ddgi.cat

Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques

Dipòsit legal: GI-731-1999